

DOI: <https://www.doi.org/10.36719/2789-6919/08/119-122>

Sona Əli qızı Əliyeva
Bakı Dövlət Universiteti
Magistrantı
jalva.99@bk.ru

QANUNVERİCİLİK TƏŞƏBBÜSÜ

Xülasə

Əsas məqsədi qanunvericilik prosesinin ilk mərhələsi sayılan qanunvericilik təşəbbüsü hüququnun xüsusiyyətlərinin öyrənilməsinə yönəlmişdir. Tədqiqatda əvvəla qanunvericilik prosesinə müəllif tərəfindən anlayış verilmiş, qanunvericilik prosesi mərhələləri qeyd olunmuşdur. Qanunvericilik səlahiyyətinə malik orqanlar nəzərdən keçirilmişdir. Qanunvericilik prosesinin ilk mərhələsi sayılan qanunvericilik təşəbbüsü hüququnun ətraflı təhlilinə diqqət edilmişdir. Belə ki, tədqiqatda qanunvericilik təşəbbüsü hüququn mahiyyəti, spesifik xüsusiyyətləri araşdırılmışdır. AR Konstitusiyasının 48-ci maddəsinə əsasən qanunvericilik təşəbbüsü hüququna malik subyektlər təhlil edilmişdir. Qanunvericilik təşəbbüsü barədə bir sıra qanunlara nəzər salınmışdır. Həmçinin digər ölkələrdə qanunvericilik təşəbbüsü hüququna malik subyektlər qeyd olunmuşdur.

Açar sözlər : qanunvericilik prosesi, qanunvericilik təşəbbüsü, qanunverici hakimiyyət

Sona Ali Aliyeva

THE RIGHT OF LEGISLATIVE INITIATIVE

Abstract

The main purpose of the study is to study the features of the law of legislative initiative, which is the first stage of the legislative process. In the research, first of all, the author gave an explanation of the legislative process, the stages of the legislative process were noted. Legislative bodies were considered. Main attention was paid to the first stage of the legislative process - a detailed analysis of the right of legislative initiative. Thus, the study examined the essence and specific features of the legislative initiative law. According to Article 48 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan, the subjects with the right of legislative initiative were analyzed. A number of laws on legislative initiative were considered. The subjects with the right of legislative initiative in other countries were also mentioned.

Key words : legislative process, legislative initiative, legislator.

Giriş: Qanunvericilik prosesi qanunların hazırlanması, qəbul olunması və qüvvəyə minməsinə yönəlmiş normativ olaraq müəyyən olunmuş qanunvericilik fəaliyyətidir. Əvvəla qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikasında qanunvericilik səlahiyyəti Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinə məxsusdur. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 7-ci maddəsində hakimiyyətlərin bölgüsü prinsipi ifadə olunmuşdur. Maddədə ifadə edildiyi kimi ölkəmizdə hakimiyyətin üç qolu var. Onlardan biri də qanunvericilik hakimiyyətidir və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinə məxsusdur. 7-ci maddənin 4-cü maddəsində qeyd edilir ki, hakimiyyətin hər üç qolu (qanunverici – Milli Məclis, icra-Prezident, məhkəmə - Azərbaycan Respublikasının məhkəmələri) qarşılıqlı fəaliyyət göstərir və öz səlahiyyətləri çərçivəsində müstəqildirlər.

Lakin bəzi ölkələrdə müəyyən şəraitdə qanunvericilik hüququ başqa orqanlara (hökumət, dövlət başçısı, parlament iclasları arasında fəaliyyət göstərən xüsusi orqanlar) verilə bilər. Məsələn, 1978-ci il İspaniya Konstitusiyasının 86-cı maddəsinə əsasən, fəvqəladə və təcili hallarda hökumət fərmanlar şəklində müvəqqəti qanunvericilik aktları qəbul edə bilər. (İvanoviç L. 2021, s.4)

Qanunvericilik prosesi aşağıda göstərilən mərhələlərdən ibarətdir :

1. Qanunvericilik təşəbbüsü, yəni qanun layihəsinin irəli sürülməsi
2. Qanun layihəsinin müzakirəsi
3. Qanunun qəbul edilməsi
4. Qanunun dərc edilməsi

Qanunvericilik təşəbbüsü dedikdə, qanunvericilik təşəbbüsü hüququna malik subyekt tərəfindən qanunyaratma orqanına qanun layihəsinin təqdim edilməsi başa düşülür.

Qanunvericiliyin birinci mərhələsi qanunvericilik təşəbbüsü hüququ, yəni qanun layihələri və başqa məsələləri AR Milli Məclisinin müzakirəsinə təqdim etmək hüququ qanun layihəsinin irəli sürülməsi mərhələsidir, konkret olaraq qanun layihəsinin Respublika parlamentinə müzakirə üçün təqdim olunmasıdır. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi yeganə qanunvericilik hakimiyyəti orqanıdır ki, xüsusi prosedür əsasında qanun qəbul edir. Məhz bu səbəbə görə də yeganə subyekt olmaq etibarilə Milli Məclis qanunvericilik prosesini təşkil edir. Burada qanunvericilik proseduru Milli Məclisin özünün Daxili Nizamnaməsi əsasında yerinə yetirilən fəaliyyəti kimi çıxış edir və qanunun qəbulu ilə bitir [Məlikova M. 2019, s.193].

Qanunvericilik təşəbbüsü barədə "Normativ hüquqi aktlar haqqında" qanuna nəzər salsaq, 38 və 39-cu maddədə qeyd edilir ki, qanunvericilik təşəbbüsü hüququ Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 96-cı maddəsi ilə müəyyən edilmiş subyektlərə mənsubdur. Normayaratma təşəbbüsünün subyektləri onlara verilmiş səlahiyyətlərə uyğun olaraq normativ hüquqi aktın layihəsinin və ya onun hər hansı struktur elementinin qəbul olunması, aktın dəyişikliklər edilməsi, aktın şərh edilməsi, qüvvəsinin dayandırılması və ya ləğv edilməsi zərurəti haqqında təklifi bu Konstitusiya Qanununun 48-ci maddəsinə uyğun olaraq normayaratma orqanına təqdim etmək hüququ olan subyektlərdir. Normayaratma təşəbbüsünün subyekt olmayan dövlət orqanları və vəzifəli şəxslər, habelə fiziki və hüquqi şəxslər normativ hüquqi aktın qəbul edilməsi ilə bağlı təkliflərini və ya normativ hüquqi aktın layihəsini Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada müvafiq səlahiyyətlərə malik olan dövlət orqanlarına təqdim edə bilərlər [3].

Qanunvericilik təşəbbüsü hüququnun subyektləri Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 96 - cı maddəsi ilə müəyyən edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına əsasən Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə qanunvericilik təşəbbüsü təqdim etmək hüququ aşağıdakı subyektlərə mənsubdur:

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi deputatlarına

Azərbaycan Respublikası Prezidentinə

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinə

Azərbaycan Respublikası Prokurorluğuna

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinə

Azərbaycan Respublikasının seçki hüququ olan 40 min vətəndaşına

Maddədə göstərilən subyektlərdən başqa " İnsan hüquqları üzrə müvəkkil (ombudsman) haqqında " AR Qanununun 1.5 - ci maddəsinə əsasən müvəkkil qanun layihəsinin AR Milli Məclisinə insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi məqsədilə qanunların qəbul edilməsinə və ya yenidən baxılmasına dair təkliflər vermək hüququna malikdir [Məlikova M.2019, s. 192] "Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi deputatının statusu haqqında" 19996-cı il 17 may tarixli qanunun 9-cu maddəsində deputatın qanunvericilik təşəbbüsü hüququndan bəhs edilir. Qanunun 9-cu maddəsində qeyd edilir: Deputatın Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası və qanunları ilə müəyyən olunmuş qaydada həyata keçirilən qanunvericilik təşəbbüsü hüququ vardı. Həmçinin maddədə də deputatın qanunvericilik təşəbbüsü hüququnun həyata keçirilmə formaları da qeyd edilmişdir. Buraya daxildir: yeni qanun və ya qərar layihəsinin qəbul olunmasını təklif edə bilər; qüvvədə olan qanuna və ya qərara dəyişikliklər və əlavələr edilməsi haqqında layihə təklif edə bilər; qüvvədə olan qanunun və ya qərarın ləğv edilməsi haqqında layihə təklif edə bilər; Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisində baxılan qanun və qərar layihələrinə dəyişikliklər edilməsi haqqında təkliflər irəli sürə bilər.

Deputatın qanunvericilik təşəbbüsü hüququ onun təqdim etdiyi qanun və ya qərar layihələrinə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin komitə və komissiyalarında baxılması və bu barədə müvafiq qərar qəbul edilməsi ilə, qanunvericilik təşəbbüsü irəli sürən deputatın Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin və onun komitə və komissiyalarının iclaslarında çıxış etməsinə şərait yaradılması ilə təmin olunur [4]

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi deputatının statusu haqqında qanunun 9-cu maddəsində deputatın qanunvericilik təşəbbüsü hüququndan bəhs edilir. Maddədə göstərilir ki, deputatın Naxçıvan

Muxtar Respublikası Konstitusiyası və qanunları ilə müəyyən olunmuş qaydada həyata keçirilən qanunvericilik təşəbbüsü vardır.

Deputat qanunvericilik təşəbbüsü hüququnu aşağıdakı formalarda həyata keçirir:

- yeni qanun və ya qərar layihəsinin qəbul olunmasını təklif edə bilər;
- qüvvədə olan qanuna və ya qərara dəyişikliklər və əlavələr edilməsi haqqında təklif edə bilər;
- qüvvədə olan qanunun və ya qərarın qüvvədən düşməsi haqqında layihə təklif edə bilər;
- Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisində baxılan qanun və qərar layihələrinə dəyişikliklər və əlavələr edilməsi haqqında təkliflər irəli sürə bilər [5]

Vətəndaşların qanunvericilik təşəbbüsü hüququ “Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının qanunvericilik təşəbbüsü hüququndan istifadə etmə qaydası haqqında” qanunu ilə tənzimlənir. Bu Qanun Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 94-cü maddəsinin I hissəsinin 1-ci bəndinə və 96-cı maddəsinin VI hissəsinə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının qanunvericilik təşəbbüsü hüququndan istifadə etməsi qaydasını müəyyən edir və bu sahədə yaranan münasibətləri tənzimləyir. Qanunun 1-ci maddəsində qeyd edilir: Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 96-cı maddəsinin I hissəsinə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisində qanunvericilik təşəbbüsü hüququ (qanun layihəsini və başqa məsələləri Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin müzakirəsinə təqdim etmək hüququ) Azərbaycan Respublikasının seçki hüququ olan 40 min vətəndaşına mənsubdur. Bu qanunda bir sıra məsələlər: Vətəndaşların qanunvericilik təşəbbüsü qaydasında təqdim etdiyi qanun (qərar) layihəsinə dair tələblər, Vətəndaşların qanunvericilik təşəbbüsü hüququndan istifadə ilə bağlı təşəbbüs qrupunun yaradılması, Təşəbbüs qrupunun və layihənin qeydiyyatı və s. tənzimlənir [6].

Vətəndaşın təqdim etdiyi qanun layihəsi “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Qanununun 50-ci, 53-58-ci və 62.4-cü maddələrində müəyyən edilmiş tələblərə uyğun olmalıdır. Vətəndaşların qanunvericilik təşəbbüsü qaydasında təqdim etdiyi qanun layihəsində dövlət büdcəsi, dövlət rüsumu, vergilər və gömrük işi, əmək haqqının məbləği və onun ödənilməsi qaydası, cinayət və ya inzibati xətlər, ailə münasibətləri, ərazi quruluşu və inzibati ərazi bölgüsü, dövlətlərarası və Azərbaycan Respublikasının qanunlarından fərqli qaydalar nəzərdə tutan hökumətlərarası müqavilələrin təsdiq və ləğv edilməsi, seçki və referendum, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə etimad, amnistiya, seçilməsi, təyin edilməsi və ya təsdiq edilməsi müvafiq olaraq qanunvericilik və (və ya) icra hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyətlərinə aid edilmiş vəzifəli şəxslərin seçilməsi, təyin edilməsi və ya təsdiq edilməsi ilə bağlı məsələlər nəzərdə tutula bilməz. Vətəndaşlar tərəfindən qanunvericilik təşəbbüsü qaydasında Konstitusiya qanunlarının layihələri təqdim oluna bilməz [Hüseynəliyeva İ. 2021, s.67].

Qeyd etdik ki, AR Prezidenti qanunvericilik təşəbbüsü hüququna malikdir. Buna misal kimi göstərə bilərik, dövlət başçısının yeni qanunvericilik təşəbbüsü olaraq, əmək pensiyasının minimum məbləğinin 25 faiz artırılaraq cari il oktyabrın 1-dən 160 manatdan 200 manata çatdırılması nəzərdə tutulur. Təşəbbüsə uyğun olaraq əmək pensiyasının minimum məbləğinin əhəmiyyətli şəkildə artırılmasına dair qanunvericilik layihəsi hazırlanaraq artıq Milli Məclisə təqdim olunub [9]

Digər dövlətlərdə isə qanunvericilik təşəbbüsü hüququna əsasən hökumət və parlament malikdir. Amerika Birləşmiş Ştatlarında qanunvericilik təşəbbüsü hüququna yalnız parlamentin üzvləri malikdir; təkcə büdcənin layihəsini prezident təqdim edir. Bir çox dövlətlərdə bu hüquqa — ali dövlət orqanları, mərkəzi dövlət təsisatları, parlamentdaxili orqanlar, parlamentin orqan və təsisatları, seçki qrupları malikdir [8]

Nəticə. Qanunvericilik təşəbbüsü hüququnun subyektləri qanunla verilmiş səlahiyyətlərə uyğun olaraq qanun layihəsinin və ya onun hər hansı struktur elementinin qəbul olunması, dəyişikliklər edilməsi, qüvvəsinin dayandırılması və ya ləğv edilməsi haqqında təklifi bu Konstitusiya Qanununun 48-ci maddəsinə uyğun olaraq qanunyaratma orqanına təqdim etmək hüququ olan subyektlərdir.

Ədəbiyyat

1. Yuriy İ., (2012) Xarici ölkələrdə qanunvericilik prosesi, professor Leybonun redaksiyasında dərs vəsaiti .MDMİ universiteti nəşriyyatı. 2012
2. Məlikova M.F. (2019) Hüquq nəzəriyyəsi. Bakı “Elm və təhsil” , 2019, 441 S
3. Normativ hüquqi aktlar haqqında “ qanun
4. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi deputatının statusu haqqında qanun
5. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi deputatının statusu haqqında qanun
6. Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının qanunvericilik təşəbbüsü hüququndan istifadə etmə qaydası haqqında” qanun
7. Hüseynəliyeva I. (2021) Normayaratma fəaliyyəti . Metodik vəsait. Bakı “ Baş prokuror yanında Korrupsiyaya qarşı Mübarizə Baş İdarəsinin mətbəəsi.
8. <https://kayzen.az/blog/law/7841/qanunvericilik-prosesi.html>
9. <https://www.sosial.gov.az/2408>

Rəyçi: h.e.d. Şəhla Səmədova

Göndərib: 12.03.2022

Qəbul edilib: 19.04.2022